

Elza.

Črtica izza časa vseučiliških let.

Spisal Fr. Serafin.

o je bilo prišlo tako . . .

Nekega večera smo se izprehajali v Gradcu po parku jaz pa moja prijatelja Ivan in Karel.

Bili smo sami, čisto sami, kajti bilo je že precej pozno. Hodili smo nerodno, z velikimi koraki, prav kakor se spodobi sinovom kranjskega kmeta . . .

Govorili smo o našem slovstvu, kajti med tremi sva bila dva »nadobudna« . . .

Govorili smo pa tudi o tem, bi li ne bilo dobro, iti na požirek rujnega »Ratzenbergerja«, katerega sta točila Matijaž in njegova postarna teta v slavnoznani, vsem slovenskim visokošolcem tako dragi kuhinji. Kajti gostilnice ni bilo tam; vino se je točilo preko ulic, in samo mi, slovenski visokošolci, smo smeli sesti po stolah in klopeh v kuhinji ter srkati na mestu pristno kapljico, ki je rasla na dragih slovenskih tleh . . .

Mi sami smo imeli to prednost, tako vsaj je trdil včasih Matijaž, a če se je stisnil semintja še kdo drugi v kak kot, ga tudi niso zapodili . . .

Prihajali pa so radi ljudje, zlasti kadar smo mi, slovenski vseučiliščniki, peli . . .

O to vam je bilo življenje pri »Ratzenbergerju«, kadar je bilo kaj — drobiža!

Tja nas je vleklo torej nocoj srce, a šli nismo . . . Vzroka ni nobeden povedal, zakaj ne gre, pa ga tudi praviti treba ni bilo! . . .

Postajalo je že dolgočasno, ko prihiti mimo nas mlado žensko bitje.

Bila je lepa in — sama!

»Aj!« se začudimo vsi trije ter se ozremo za njo . . . Vse tri je prešinilo nekaj, a prvi izpregovori Ivan:

»Jaz stopim za njo! . . .«

»Le!«

In šel je.

Meni in Karlu pa je bilo zdaj še bolj dolgčas . . .

Toda Ivan se kmalu vrne.

»No?«

»Nič!«

»Pojdem pa jaz za njo!« reče Karel, in res se spusti skoro v tek s svojimi dolgimi koraki.

Bila sta kmalu skupaj.

Toda tudi on se pripodi kmalu nazaj ter se nama krohotaje pridruži.

»Kako je bilo?« ga vprašam.

»Poskusit pojdi!«

»Pa grem!«

Šel sem, a dasi je bila stvar smešna in je izvirala iz same razposajenosti, mi je vendar malce utripalo srce . . .

Ko stopim k njej, jo nagovorim:

»Gospodična, vas li smem spremljati? . . .«

»Povedala sem zdaj že dvakrat, da ne potrebujem spremljevalca!«

»Oprostite, gospodična, prvič jaz tega slišal nisem, drugič pa, ko bi tudi bil, bi bil vendar prišel ter vas spremljal!«

»Tako?« vpraša srdito, in visoko so se ji dvignile prsi . . .

»Da, tako!«

»Saj prideva morda do kakega redarja! . . .«

»A redarja bi radi? . . . Idiva ga torej iskat skupaj! . . .«

Posilil jo je smeh.

»Taka predrznost!« . . .

»Da, taka predrznost! . . .«

»Pa, vsaj nisem predrzna jaz? . . .«

»Kdo neki drugi?«

»Jaz? . . . Kako to? . . .«

Pogledala me je nehote s svojimi lepimi, velikimi očmi . . .

»Ker me podite od sebe! . . .«

»No, ta — logika! . . .«

In zazvenel mi je zvonek smeh na ušesa.

»Da, ta logika! . . . Verjemite mi, gospodična, da je meni moja logika ljubša nego vaša! . . .«

In spet se je smejala . . .

Dospela sva bila do tistega koticčka, v katerem se nahaja Schillerjeva soha.

Tu se ustavim, jo pogledam v obraz in ji rečem:

»A zdaj mi povej, kako ti je ime!«

Ustavi se tudi ona in me premeri z jeznim pogledom od nog do glave.

Pričakoval sem prav zares srditega odgovora. A čim dalje me je gledala, tem milejše ji je postajalo lice, tem blažja luč je sijala iz njenega očesa. Potem pa je nagnila nekoliko glavico, povесila oči ter zašepetala napol glasno:

»Elza!«

»Elza! Kako lepo ime!« pripomnim jaz, in šla sva naprej, toda zdaj bolj počasi nego prej . . .

Lotila se je bila naju obeh neka zadrega, in molčala sva . . .

Zavila sva na Jakominski trg, in tu so naju srečavali ljudje, a midva se nisva brigala zanje.

Zrla sva v tla, kakor bi nečesa iskala, in najin molk je pretrgal samo kak globok vzdihljaj . . .

Dospela sva v ozke ulice, da sam nisem vedel kdaj.

»Zdaj bom kmalu doma,« izpregovori ona, kakor bi me hotela opozoriti na to, da bi bilo čas, ločiti se od nje. A ni mi branila, da sem šel še dalje z njo.

»Kdaj se vidiva zopet?« jo vprašam, ne da bi kaj mislil.

»Jaz grem vsak večer svojo teto obiskat, in ob tem času se vračam,« odgovori ona. »Teta stanuje v Goethejevih ulicah.«

»Torej v Goethejevih ulicah!« ponovim jaz.

In spet sva molčala, dokler se ne ustavi pri neki hiši.

Slučajno ni bilo nobenega človeka v obližju. Primem jo za roko in jo hočem pritegniti k sebi, a ona me odrine lahno od sebe . . .

»Mati me že čaka, hiteti moram! . . . Lahko noč!«

»Lahko noč!« —

* * *

Drugi dan sem bil slabe volje.

Dopoldne sem bil v kolegiju, a bil sem nepazen in raztresen.

Profesor G., ki je predaval cerkveno pravo, je delal neslane dovtype ter gledal okrog, kdo se smeje in kdo se ne smeje njegovih duhovitosti . . . Tisti, ki se niso smejali, so bili slabo zapisani pri njem! . . .

Jaz se nisem brigal zanj.

Popoldne pa sem sedel doma.

Stanoval sem tistikrat v Harrachovih ulicah pritlično. Imel sem v ozadju majhno sobico, ločeno od vseh drugih stanovanj, z razgledom na vrt, kar je bilo meni posebno drago.

A danes me ni veselilo nič.

Vzel sem bil v roke pandekte, ki sicer tudi niso bili zabavni, a vendar še najbolj prebavni.

Toda z učenjem danes kar ni šlo. Vedno in vedno sem si očital:

»Kaj ti je bilo tega treba? . . . Ali ti ni še zadosti takih doživljajev? . . .«

Skozi razrejene šaluzije se mi je pritepla osa v sobo ter me nadlegovala. Razsrjen potisnem šaluzije na dvoje, potegnem robec iz žepa ter začnem divje mahati okrog sebe, da bi pregnal nadležnico.

Bila je že pri oknu, ko jo zadenem in sicer tako nesrečno, da sem ji pretrgal život na dva dela.

Meni je zagomazelo po hrbtenici, ker takih stvari nikoli nisem mogel videti. Pometel sem hitro vse skupaj skozi okno in izkušal sem se iznebiti neprijetnega vtiska. A ko se črez dalj časa ozrem skozi okno, opazim, da gorenji del života še živi in se giblje. Zdrznem se in, da bi storil temu konec, pohitim ven, vržem pest prsti na pretrgani trup ter stopim nanj.

Ko pa sem se vračal v sobo, mi je bilo pri srcu, kakor bi se vračal od pogreba . . . Bil sem neprijetno razburjen, nervozen, bolan . . .

Pod okno mi prileti kos in skoro hkratu z njim ščinkavec. Do ptičev sem imel od nekdanj nenavadno ljubezen. Brž sežem po košček zemlje, ki mi je bil ostal še od zajtrka, ter ga začnem drobiti.

Kos odleti, ščinkavec pa je slastno pobiral drobtine. Nenadoma se priplazi od zadaj maček. Jaz ga zagledam šele v zadnjem hipu, mahnem z roko, a ščinkavec, ki je bil krotak, domač, ni razumel mojega mahljaja, maček pa je bil dovolj prebrisan, da se ga ni bal. En skok, in ubogi ščinkavec je frfotal v ostrih krempljih njegovih . . .

Skočim skozi okno, a moja pomoč je prišla prepozno. Maček se je bil že splazil skozi plot na sosednji vrt. Samo par peresec in kapljo krvi sem še zasledil . . .

»Vražja roka, da trosiš danes samo nesrečo!« Bil sem skrajno nezadovoljen sam s seboj! . . .

In hodil sem spet po sobi doli in gori in si očital:

»Kaj ti je bilo tega treba? . . . Čemu to? . . .«

Hkratu pa me posili smeh: »Kdo pa te sili, da pojdi . . . kdo te sili? . . . Smešno zares! — Ne pojdem, pa jel! . . .«

Sedem spet k svojim pandektom, ko potrka nekdo na vrata.

»Naprej!«

Vrata se odpro, in v sobo se prismehlja Roza — kuharica vojaškega dostojanstvenika, ki je stanoval v hiši in sicer tudi pritlično. Bila je stara šele devetnajst let, a bila je velika in močna in imela je boke in prsi kakor kaka matrona. Košati lasje so ji bili rdečkastorumeni, in trepalnice pri očeh so bile videti, kakor bi bile pozla-

čene . . . Moja gospodinja mi je večkrat pravila, kako je zaljubljena vame; in res, če bi bil šel stokrat z doma, bi se bila stokrat srečala v veži, in kar požirala me je s svojimi sivkastovišnjevimimi očmi.

Zdaj pa je bila tu in v obraz je žarela kakor vrtnica v jutranji zori, a prsi so ji kipele kakor razburkano morje . . .

»Vaše gospodinje ni doma,« reče smehljaje se; »pripravim vam posteljo jaz ter prinesem vode . . .«

Mene pa se je lotil takoj tisti boj, ki se loti moškega vselej, kadar ima v obližju žensko, o kateri ve, da stori z njo lahko, kar hoče . . .

»Ali naj stopim k njej, ali naj ji pobožam lica, ali naj —«

Vse polno tistih »ali naj . . .?« — —

Videl sem, kako se obotavlja, kako pričakuje . . . Toda ne! . . . Spomnil sem se na ono zvečer . . . Ne in ne! . . .

In postajala je klavrna, pa sram jo je bilo . . . Naposled je šla . . . Ves čas je plamtela v obraz, a ko je odhajala skozi vrata, je bila bleda kakor zid, in njen pogled je bil skaljen, zmeden . . .

»Pametno si ravnal!« mi reče neki glas, ko so se bila zaprla vrata za njo. A precej se pojavi drug, nasproten glas, ki je trdil: »Neumno si ravnal!«

In začela sta se preganjati med seboj, a jaz sem se udaril ob prsi ter odločil: »Pametno!« — —

V omari je visela moja zimska obleka. Ne vem, kaj mi je prišlo na misel, da sem začel stikati po žepih . . . No, včasih se je dobil tako kak spomin na minole čase . . . A danes so zadeli moji prsti v telovnikovem žepu ob dve desetici, ki sta bili Bog ve kdaj obtičali v tistem kotičku.

To je bilo kakor nalašč za hude čase, in desetici sta mi bili v tem hipu ljubši, nego bi mi bil najlepši spomin! . . .

Zdaj pa le k Matijažu! . . .

Šel sem in pil ves večer za tisti dve desetici. Včasi so mi ušle misli v Goethejeve ulice, srce mi je utripnilo, a vselej sem se premagal.

Vino je bilo staro, močno, in tak mladič, kakor sem bil jaz, ga je imel pol litra zadosti! Čutil sem ga malo, ko sem se vračal domov.

»Ha!« vzdihnem, ko sem bil v svoji sobi, in raztegnem po zraku roke . . . Slečem se in z nekakim prisiljenim ponosom v srcu se zvrnem v posteljo . . .

»Ha, kak junak si! . . . Kako junaštvo to! . . . Dekle te je čakalo, a ti nisi šel! . . . Kje je še kdo, ki bi bil storil kaj takega? . . . Kak junak!« . . .

A mrz me je pretresel pri teh mislih, nekak čuden mrz . . . In kar nagloma se pojavita spet ona dva nasprotujoča si glasova popoldanska:

»Pametno si ravnal — neumno si ravnal!«

»Pametno — neumno . . . pametno — neumno . . . pametno, pametno, pametno — neumno, neumno . . .«

In čimdalje bolj sta se prepirala, čimdalje bolj sta vpila in kričala, da mi je bučalo po glavi in da se mi je zdelo, kakor bi se lasala in razgrajala dva paglavca, valjajoč se v cestnem prahu . . .

A najhujše je bilo to, da sem bil zdaj nezmožen, pritegniti nemu ali drugemu . . .

»Pametno — neumno — pametno — neumno . . .« se je pletlo brez preneha dalje, dokler se me ni usmilil spanec ter me rešil mučnega stanja . . .

* * *

Drugi dan na večer pa sem bil prej v Goethejevih ulicah, nego je bilo potreba. Hodil sem precej časa gori in doli, predno se je prikazala iz neke hiše.

Nasmehnila se je žalostno, ko sva bila skupaj.

»Sinoči vas ni bilo!« reče s tresočim glasom.

Mene pa je takoj ozlovoljila, ker me je vikala.

»Čemu me vičeš, ko sem jaz tebe tikal že prvi dan!«

Ona umolkne, a čez nekoliko časa izpregovori spet:

»Pa zakaj te ni bilo?«

Jaz pa sem začutil potrebo, da bi jo žalil in ranil, in povedal sem ji celo resnico, rekoč:

»Nisem maral priti! . . .«

Njej so se zasvetile oči. Opazil sem, kako je vzkipelo po njej. Imela je brez dvojbe že oster odgovor na jeziku, toda zatrla je nejevoljo. Pogledala me je milobno, proseče ter rekla z mehkim glasom:

»A nocoj pa si prišel? . . . In jaz sem vedela, da prideš! . . .

Skrbela sem za to, da ostaneva lahko dalje časa skupaj. Rekla sem materi, da se zamudim nocoj do enajste ure pri teti, in da me spremi potem tetina služkinja domov.«

»Haha!« se zasmajem jaz.

»Zakaj se smeješ?«

»No, ker mi ugaja — ta laž!«

Ona se zgane. Pogleda me otožno in reče:

»Ali zaslužim to? . . .«

Jaz nisem odgovoril. Zavila sva ven iz mesta. Hodila sva počasi in večjidel molčala . . . A še to, kar sva govorila, je bilo vsakdanje in se ni dotikalo tega, kar se je godilo v najinih srcih . . . Vprašal sem jo o njenih domačih razmerah, in povedala mi je, da je bil njen oče uradnik, a je umrl, in da ima zdaj samo še mater, ki je bolehna, in majhno sestrico.

»In teta?«

»Teta je očetova sestra in že postarna . . .«

»Pa bogata, seveda!«

»Mati pravi, da ima nekaj . . .«

»Zato je treba čuvati, da se njenega imetja ne polasti kdo drugi, jeli?«

Vsaka moja nocojšnja beseda je bila strupena.

»No, moj Bog . . .« reče ona v zadregi, a ne konča stavka.

Bila sva spet v mestu in že prav blizu mojega stanovanja. Bil sem že truden, in tudi njej se je poznala zmučenost.

»In kaj zdaj?« vprašam.

»Koliko je ura?«

»Tri četrti na deset.«

»Domov še ne smem, če ne bo mati precej vedela, da nisem govorila resnice . . .«

»Pa pojdi torej z mano na moje stanovanje!«

Ona se prestraši. S plašnimi očmi se ozre vame ter reče:

»Ne, tega ne!«

»Zakaj ne? Trudna sva in odpočijeva si! . . . Nihče te ne bo videl, moja soba je sama zase . . .«

»Ne, nikakor ne! Moj Bog, po noči v moško stanovanje! . . . Kaj misliš?!«

Čutil sem, kako jo pretresa groza pri tej misli, a baš radi tega me je še bolj mikalo, da bi jo spravil s seboj! . . .

»Pojdi!« jo pozovem iznova.

»Ne — za ves svet ne! . . .«

»Moraš!«

»Če me čišlaš, če me ljubiš, ne moreš zahtevati tega od mene! . . .«

»Če me ljubiš, pojdeš z mano!« odvrnem neizprosno jaz.

»Ah! . . .« jekne bolestno, se prime z desnico za srčno stran ter gre za mano . . .

Zunaj je luna sijala, in bilo je tudi v sobi dokaj svetlo, zato nisem prižgal luči.

Kaj da sem čutil v tistem hipu, ko sem imel v svoji sobi sredi noči dražestno bitje poleg sebe? . . . Da, ko bi znal to povedati! . . . Mogoče, da je ženinu, ko privede na poročni dan svojo izvoljenko v spalnico, nekako tako pri srcu . . . Mogoče, pravim . . .

Prijemši jo za roko, sem čutil, kako drhti, kako se trese po vsem životu . . . Nalahno jo potisnem na zofo ter sedem poleg nje . . . Par trenutkov sem sedel nem, kakor odrevenel na njeni strani, a potem je vzkipelo po meni . . . Objel sem jo in pritisnil strastno nase, in moje pekoče ustnice so begale hlastno po njenem lepem, bledem obrazu . . .

A nastal je spet mir! . . .

Bil sem kakor blaznež, ki zdaj vzroji v divjem ognju, zdaj spet mre v apatiji in letargiji . . .

Sedela sva spet mirno drug poleg drugega in molčala . . . Luna je priplavala tako, da se je usula njena luč naravnost v sobo in na njen obraz.

Ozrem se nehote vanjo. Glavico je imela naslonjeno nazaj, iz lepih oči pa sta ji drseli počasi dve debeli solzi do sredi lic, ondi sta se utrnili ter ji kanili na prsi; za njima pa sta nastopili precej dve drugi, ravno tako veliki, ravno tako bolesteri, isto pot . . .

»Ti jokaš? . . .«

Nič odgovora . . .

»Ti jokaš?« . . . ponovim.

»Oh, kako bi ne!« vzklikne pretresljivo, in na glas se ji zaihti . . .

»Kako bi ne!« je ponavljala z drhtečim glasom ter jokala . . .

Jaz sem vstal.

»Ha, ti se kesaš . . .!«

Ona osupne. Pričakovala je drugih besed, pričakovala je tolažbe . . . Jaz sem čutil to, a pristavil sem mrzlo:

»Veš, učiti se moram še nocoj!«

S tem sem se hotel menda opravičiti, da nisem več prisedel k njej . . .

Vstala je tudi ona, in odpravila sva se.

Govorila nisva nič. Šele ko sva bila pri njenem domu, mi reče:

»Poljubi me še enkrat, saj vem, da me ne boš nikdar več! . . .«

Ganilo me je to.

Ugodil sem njeni želji, in dahnil sem ji nežen, prisrčen poljub na rožnate ustnice . . .

* * *

Nekoliko dni po tistem sva se srečala pri belem dnevu, in tistikrat sem se domislil, da sem jo tudi že v prejšnjih časih videl semintja . . .

Njej se je brala na obrazu potrto, pobitost, mene pa je navdajala tista samopašna razkošnost, ki se tako rada loteva nas moških, kadar vemo, da trpi radi nas žensko bitje . . .

Srečala sva se tudi pozneje še nekolikokrat . . . Njen pogled je bil mrkel, resigniran, otožen, moj jezen, srdit . . . A jaz nisem bil jezen, ona pa je bila v resnici žalostna! . . .

Potem pa je prišlo tako, da se niti videla nisva več! . . .

Elza, kje si pač zdaj? . . .

Elza, ali se spominjaš kdaj mene, kakor se spominjam jaz tebe? . . . Ali slutiš, Elza, da me še zdaj peko tiste tvoje solze?

* * *

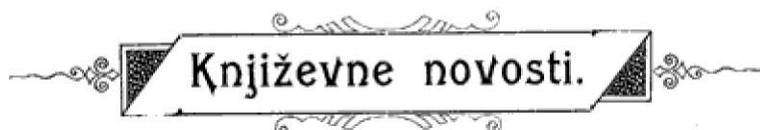
To je bil eden tistih hipov življenja, ki nam jih nakloni usoda, ne da bi vedeli, zakaj . . .

To je bil eden tistih dogodkov, ki nam vedno zopet prihajajo v spomin, ki nam vedno spet vznemirjajo srce — —

Človeško srce je kakor harpa, po kateri je razpetih nebrojno strun . . . In teh strun se dotika zdaj rahleje, zdaj močneje spomina dih . . .

Strune pa done in zvene, in njih glas je zdaj vesel in skladno ubran, zdaj žalosten in poln disharmonij! . . .

A žalosten in neubran je večkrat nego ubran in vesel! — —

Poezije drja. Franceta Prešerna. Uredil skriptor L. Pintar. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani. 1900. VIII. + 244. Velika 4^{ka}.

Tandem aliquando et post tot discrimina rerum je prišel na svetlo naš ljubi Prešeren v novi obleki! Kakor Penelopa svojega Odiseja, tako težko smo pričakovali Prešerna leto za letom. Včasih se je raznesla novica, da je že vse pripravljeno za tisk: tekst je urejen, ilustracije izvršene, toda čakali smo še — par let zaman. Potem smo slišali praviti, da se že tiska in da gotovo izide tega in tega meseca. No nič ni bilo — Odiseja-Prešerna še ni bilo na obzorju. Neugodni vetrovi so bili spet nekam zanesli njegovo ladjo. Navsezadnje smo ga pa vendar dočakali. In ravno letos, ko bomo praznovali stoletnico njegovega rojstva, je prišel! Kajpada smo bili vsi radovedni, v kaki obleki ali obliki se nam predstavi. Kot vesten urednik sem si ga seveda prav pozorno ogledal od glave do nog. Kakšen vtisk je napravil name?